

більшої ефективності урядування з більшою громадянською активністю суспільства. Водночас, уряд, який проводить реформи, має інформувати громадян, щоб змінити зазвичай консервативне ставлення більшості до необхідних суспільних реформ у процесі діалогу (між урядовцями і громадськістю).

1. Колярска-Бобиньска Л. Предисловие // Четыре реформы. От концепции до реализации / Под ред. Л.Колярской-Бобиньской (перев. с польск.). – Варшава: Oficyna Naukowa, 2000. – С.7-8.
2. Там же. – С.10-11.
3. Плосконка Ю. Основные принципы // Четыре реформы. От концепции до реализации. – С. 13-17.
4. Вуйчик М. Організація та принципи функціонування органів самоврядування в Польщі. – Варшава: Фундація розвитку місцевої демократії, 2000. – С.23-35.
5. Плосконка Ю. Основные принципы. – С. 19-21.
6. Фальковска М. Общество и реформы // Вторая волна польских реформ / Под ред. Л.Колярской-Бобиньской. – Варшава: Oficyna Naukowa, 2000. – С.177, 182, 191.
7. <http://www.rec.org/REC/Publications/NGODirIntros/Poland.html>

SUMMARY

Volodymyr Skoblyk, Sergey Slipetskyi. THE ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL REFORM IN POLAND IN THE 1990-s.: THE DILEMMAS OF THE PARTICIPANTIVE DEMOCRACY AND OF EFFECTIVENESS

The conditions and problems of administrative reforms in contemporary Poland (esp. since early 1990-ies) were analyzed in the article. The author has accentuated on the political conditions of the reform-making, processes of power decentralization and the new possibilities for local citizen participation.

*Сополига Мирослав
(Словаччина, м. Свидник)*

УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ СЛОВАЧЧИНИ (ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ)

Історія українського народу тяжка, драматична та героїчна. В силу складних історичних обставин нині поза межі України проживає понад 20 мільйонів українців. Вони безперечно зіграють визначну роль у процесі національного відродження своєї історичної батьківщини та формуванні її позитивного іміджу в світі. Отже, й сучасна стратегія національної української політики базується на постулаті: закордонне українство – це не лише форма існування громад, але й важливий політичний та економічний інструмент впливу у країнах проживання.

Численна українська громада живе і в Словаччині, приблизна кількість якої встановлюється на 150-180 тисяч жителів, хоч, правда, статистичні дані за останніми переписами говорять лише про 30-40 тисяч громадян Словаччини української чи русинської національності [28]. Русини-українці заселяють понад 300 сіл, компактно розташованих на території Північно-Східної Словаччини вздовж словацько-польського кордону, починаючи найсхіднішими місцевостями в околицях сіл Новоселиця, Збій, Улич-Криве, Улич, Руський Грабовець, що межують з Україною, та кінчаючи найзахіднішим селом Остурня під Татрами. З півночі на південь ця смуга сягає в глибину країни приблизно на 10-30 км [17, 6]. На відміну від енклави чи діаспори, в даному разі йдеться про етнічну меншину, яка відділилася від основного масиву свого народу внаслідок політичної границі.

Закарпатські українці разом із словаками та іншими національностями впродовж декількох сторіч проживали під спільним соціально-економічним, національним і релігійним гнітом угорських та німецьких феодалів. Однакова доля їх переслідувала й після занепаду Австро-Угорської монархії в 1918 році.

Тривало майже 1000 років, поки в 1945 році основна частина згаданої закарпатської української етнічної спільноти воз'єдналася з Україною. Однак найзахідніша галузка українського народу залишилася й надалі в складі Чехословаччини, а від 1993 р. – Словаччини.

Українці в рамках Словаччини належать до історичних національностей, бо живуть на даній території на протязі довгих віків. Але у зв'язку з тим, що вони ніколи не творили єдину державну спільність із своїм матірнім народом, появилися тенденції, які поступово елімінували їхню етнічну специфіку й тормозили національний розвиток [11; 7,8]. З історії відомо, що панівні та основні державотворні народи, як правило, приховували від закарпатських українців правду про їхнє походження, всіляко її перекручували і спотворювали, переслідували їхню мову, культуру та чинили всякі перешкоди щодо вивчення й належного пізнання їхнього минулого [13; 13,14]. Тому й не диво, що формування національного усвідомлення та взагалі осмислення своєї ідентичності проходили тут,

порівняно з основною масою українського народу, значно повільніше та більш-менш ізольовано від неї. І так, наприклад, етнонім „українець” („український”), який відомий вже від XII ст., в даній області розповсюджується аж в другій половині XIX – початком XX ст. Національна недоформованість та регіональна культурна обмеженість цього населення є результатом і свідченням довготривалого соціального й національного утиску за минулих режимів. Наслідком того ще й сьогодні триває явище, що значна частина згаданого населення приховує або цілком відкидає свою приналежність до українців. Переважна більшість місцевих жителів позначають себе терміном „руснаки” – „руснаці” (ад’єктив – „руський”). В останньому часі часто застосовується й назва „русин”, який, на жаль, став предметом різних політичних спекуляцій [5,197-259]. Із старших часів відомі також етноніми „угрорус”, „карпаторус” („карпаторос”) і т. п. Слід також зауважити, що в процесі історичного розвитку деякі первісно українські села (наприклад, на Земплинщині) майже повністю втратили свій український характер, а термін „руський” в них ототожнюється вже тільки з конфесійною приналежністю. Елементи української культури донині збереглися й у західних та південних місцевостях Словаччини.

Культура закарпатських українців мусила довго класти опір натиску мадьяризації, латинізації, словакізації і т. п. І тільки глибоке почуття власної гідності сприяло тому, що в кількосторічному полоні іноземних сусідніх культур вони зуміли зберегти свою етнічність, тобто властивості, які характерні й для основної маси українського народу. Українці Словаччини, отже, кровно споріднені із своїм матірнім народом та державою Україна.

Стратегічно й економічно атрактивний карпатський регіон, де живуть українці, ще й сьогодні є об’єктом різних політичних спекуляцій та територіальних зазіхань. Тому й етнічна історія закарпатських українців трактується по-різному. Предметом суперечок у зв’язку з дослідженням українців (русинів, лемків) Словаччини та Польщі є, зокрема, питання етногенезису та автохтонності цього населення. Дискусія ведеться в двох основних напрямках. Неупереджені вчені переконливо доводять східнослов’янське, тобто українське походження предметної етнічної спільноти. Інші, під впливом різних ідеологій та геополітичних стратегій в предметному карпатському регіоні, поширюють фальшиві теорії про західнослов’янський характер етнографічних груп русинів (лемків), які нібито сформувалися з первісного словацького та польського населення під впливом т. зв. пастушої (волоської) колонізації румунського походження. На жаль, оці антиукраїнські теорії є актуальними й наперекір тому, що вже давно були науково спростовані. І значна частина словацьких істориків дійшла висновку, що в рамках т. зв. волоської колонізації на території сучасної Східної Словаччини вже переважав український елемент і що тодішній термін „волох” мав соціально-правовий, а не етнічно-культурний зміст [10,12].

Загальновідомо, що початки формування українського етносу на території теперішньої Закарпатської області України та Східної Словаччини сягають періоду VI–VII ст., коли у Карпати проникають різні

східнослов’янські племена. Причиною цього були передусім натиски та напади кочівників з областей Дністра, Пруту та Чорного моря. Дискусійним залишається хіба що питання інтенсивності та територіального розповсюдження східнослов’янського етнічного елементу, зокрема, в напрямі на захід.

Відомо, що на території сучасних західноукраїнських етнічних земель жили люди південно-західної групи східних слов’ян. Від V ст. називали їх „венетами”, „антами” та „склавами”. На думку деяких істориків, попередниками закарпатських, отже, й теперішніх східнославацьких українців було плем’я хорватів (білих хорватів) – південне відгалуження східних слов’ян, яке проникло у ці краї в VII–VIII ст. з придніпровських областей. Однак білі хорвати в основному не відрізнялися ні мовою, ні своєю культурою від решти племен, що жили тоді на території нинішньої України. Етимологія їхнього найменування походить від гір Карпати – „хорвати” („горбати”, „горвати”), тобто мешканці гір. Прикметниками „білий”, „червоний”, „чорний” позначали колись світові сторони. Отже, білі хорвати були властиво мешканцями західних місцевостей карпатських гір [19, 381-386]. Частина з них пізніше переселилася на південь і стала основою нинішньої південнослов’янської етнічної групи хорватів. Решта перемішалася з іншими старослов’янськими племенами, які почали називати себе русами, росами, руськими людьми.

Є автори, які з політичних міркувань ставлять під сумнів східнослов’янське походження закарпатського населення і твердять, що білі хорвати не були слов’янами, що це племена іраномовного (аланського) походження, які підкорили собі слов’ян у Карпатах і створили етнічну масу, яка нібито стала основою окремого, відмінного від українців, народу [22,28].

Окремі групи руського (українського) населення появилися на території нинішньої Східної Словаччини вже у VIII ст. Відома хроніка Аноніма наводить, що староукраїнське населення (Rutheni) в X ст. вже у великій мірі прибуває на закарпатські землі з області Дніпра [16,8]. З першої половини IX ст. термін „руський” набував загального поширення. Без сумніву, предки закарпатських українців етнічно й культурно інклінували до Київської Русі.

Київська Русь поступово об’єднала усі згадані племена, наслідком чого утворюється староруська етнічна спільнота, з якої пізніше сформувалася самобутня українська нація. Однак питання західного „кордону” Київської Русі є й сьогодні предметом багатьох дискусій, які можуть тривати до безконечна, бо ж стабільних кордонів у той час ще не було.

Після розпаду Київської Русі в другій половині XII ст. на самостійні дрібні князівства, а особливо після нападу та захоплення руських земель монголо-татарами (1241 р.), розпочалося інтенсивніше заселення Південно-Західних Карпат вже міцно сформованим руським, тобто староукраїнським етнічним елементом. Одночасно й Угорщина в XI ст. посуває свої границі на північно-східні хребти Карпат.

Процес заселення Північно-Східної Словаччини завершується в основному на протязі XV–XVI ст.

Українське населення Східної Словаччини ніколи не творило якусь автономну чи адміністративно-політичну одиницю. До предметної області відносилася загальна назва північної частини тодішньої Угорщини – „Felvidék”. Відомо, що українська етнічна область в Угорщині найчастіше позначалася назвами „Угорська Русь”, „Карпатська Русь”, „Підкарпатська Русь”. Між населенням були відомі географічні назви – „Закарпаття”, „Підкарпаття”. Такі й подібні назви в умовах чужого владарювання навмисне запроваджувались. Представники панівних народів, звичайно, ніколи не мали інтерес підтримувати національно-усвідомлюючий процес закарпатських русинів-українців, тому й таким способом посилювали сепаратистичні тенденції всередині даної спільноти. Ідея об'єднання русинів-українців викликала в них тривогу. Етнонім „українець” та взагалі українська ідея в даному карпатському регіоні ніколи не були прийнятними.

Отже, й коріння політичного русинізму сягають періоду мадяризації в рамках Угорської держави та Австрійсько-Угорської монархії. В противагу цього сепаратизму, як складової частини політики мадяризації в половині XIX ст., між закарпатоукраїнським населенням дуже сильно закоренився національно-визвольний рух русофільської орієнтації, який підкріплювали знову російські пануючі кола та націоналісти. Руське населення на північній стороні Карпат в рамках поміркованої Австрії під впливом зрілої інтелігенції, зокрема львівської, дуже швидко усвідомило собі своє спільне походження з рештою українського народу. Однак народні будителі русинів Угорщини (О. Духнович, А. Добрянський та інші), хоч і визнавали етнічну єдність угорських (підкарпатських) та галицьких русинів-українців, українську орієнтацію помилково вважали шкідливою. Вони даремно чекали спасіння від „російського брата”. І так, шукаючи виходу із скрутного положення та наївно сподіваючись, підтримували ідеї, які відкидали самотність українського народу, а українців вважали складовою частиною „великого російського народу”, тобто малоросами. Однак ні О. Духнович, ні інші будителі ніколи не підтримували русинство як самостійний національний рух. Про це свідчить власноручно написана О. Духновичем статистика слов'ян [9,225]. Наші будителі були просто русинами (малоросами, українцями) великоруської орієнтації. В рятівнику місії Росії по відношенні до малих слов'янських спільнот тоді вірили й представники інших слов'янських народів, включно словацьких народовців, згуртованих навколо Штура і т. п. Тому будь-які спроби ототожнювати національно-визвольний рух періоду XIX ст. із сучасним т. зв. русинським рухом є безпідставними, образливими та принижуючими по відношенні до народних будителів.

Після першої світової війни, на основі рішень Паризької конференції та Сен-Жерменського договору від 10 вересня 1918 року, Закарпаття приєднано до Чехословацької республіки, в рамках якої творило самостійну політично-адміністративну одиницю під назвою „Підкарпатська Русь”. Найзахідніша частина української етнічної області була вже складовою частиною Словаччини. Тут і надалі відбувався складний національно-усвідомлюючий процес з різними напрямками в залежності від того, до котрої держави інклінували представники окремих рухів.

Наперекір ускладненим етнокультурним процесам, основна частина підкарпатських русинів чимраз більше набувала переконання, що своєю культурою, мовою та вірою належить до великого українського народу і що її дальшу перспективу може гарантувати тільки соборна Україна.

Українська ідея на Закарпатті запустила дуже сильне коріння, що нарешті кульмінувало у створенні самостійної Карпатської України (1938-1939). Рух за воз'єднання Закарпаття з Україною виходив з глибини народних мас і завершився в 1945 році.

В даному контексті слід навести факт, що в березні 1945 року в Пряшеві виникла Українська народна рада – представницький орган українсько-руського населення Словаччини [2]. Це був визначний акт, посередництвом якого русини („руснаки”) Східної Словаччини офіційно та однозначно декларували свою національно-етнічну приналежність до України.

Дані факти рішуче заперечують усі проголошення про „насилену українізацію” русинів у 50-х роках. Це був результат довготривалого національно-усвідомлюючого процесу, закономірний прояв української самоідентифікації переважної більшості карпатських русинів.

Рівнозначність „русинської” й української національності акцентували й міжнародні наукові кола. Чеська академія наук ще в 1919 році дійшла до висновку, що мова жителів Підкарпатської Русі є та ж сама, що й у галичан, тобто українська (малоруська) і що нема рації створювати дальшу літературну мову [25,19].

Із наведеного видно, що аж ніяк не можливо сумніватися в правильності рішення тодішніх політичних представників руського населення Пряшівщини. Ототожнення русинів з українцями мало раз і назавжди припинити безсмыслу ворожнечу стосовно національної приналежності віками пригнічуваного закарпатського населення, що вело до його послаблення та прискореної асиміляції.

Все-таки спірним є питання, чи згадане рішення про національну орієнтацію русинів Східної Словаччини реалізувалося правильним способом та послідовно і чи взагалі тут були можливості його повної реалізації в умовах тоталітарного суспільства, яке будувалося на деструктивних інтернаціональних принципах.

І прямо-таки дивно, що вожді сучасного політичного русинства усі ці питання обходять. А вже взагалі не хочуть чути про те, що якраз наслідком політичних рішень у післявоєнний період було зманіпульовано переселення (оптацію) українців Східної Словаччини [1], що якраз наслідком політичного рішення в 1952 році дійшло до ліквідації Української народної ради Пряшівщини, що багато представників українців у ці критичні роки було звинувачено в т. зв. буржуазному націоналізмі, [15, 64-82], що були придушені будь-які спроби рішення проблем національно-культурного життя, що наслідком т. зв. інтернаціональної політики було майже повністю знищене українське шкільництво в Словаччині, що й дальші українські культурні та громадські діячі стали жертвою т. зв. нормалізаційного процесу в 70-х роках і т. д. На нашу думку, якраз оці проблеми мали б бути в центрі

підвищеного інтересу фахівців, які „рішають” т. зв. русинсько-українську проблему. Все це можна об'єктивно осмислити тільки на основі серйозних досліджень, а не примітивного політиканства.

Терміни „русин” та „українець” з аспекту етнічної чи національної приналежності є рівнозначними. Етнонім „русин” відноситься до населення всієї України. Ця історична назва сягає славної доби Київської Русі. Є й інші народи, які називаються по-різному. І ніхто не наважиться зловживати їхні назви на сепаратистичні цілі. Зловживання історичних назв на дестабілізацію та дезорієнтацію національних груп є принаймні безвідповідальним та неморальним.

Наші предки принесли із собою в Карпати свою прекрасну руську (українську) мову, свою віру та надзвичайно багату матеріальну й духовну культуру. Кращі народні традиції збереглися донині [10]. А якраз мова, віра, народні традиції є тим найпереконливішим свідченням про етнічний характер населення Північно-Східної Словаччини та його причетність до України. Наукові етнографічні, фольклористичні, лінгвістичні, теологічні та інші роботи яскраво свідчать про те, що тут споконвіку живуть українці. Будь-які спроби елімінувати український характер цього населення в смислі вже згадуваних штучно вдуманих теорій є безпідставними та шкідливими. Вони служать чужим імперським інтересам.

Незважаючи на багатівкове національне та соціальне поневолення, неймовірно тяжкі й жорстокі випробування, корінне населення цього краю якраз у мові зберегло основні риси своєї української етнічної приналежності. Місцевий староукраїнський діалект наперекір своїм архаїзмам і чужомовним (словацьким, польським, мадярським, німецьким, румунським та іншим) впливам в основному не втратив свій загальноукраїнський характер. У своєму фонетичному, морфологічному, синтаксичному та лексичному складі цей діалект зберіг усі характерні ознаки східнослов'янської мовної групи. Первісний, тобто основний запас слів сільського населення, який служив для комунікації в рамках сімейного та суспільного життя, але й в традиційних формах заняття, є безперечно український [3].

Посередництвом мови творився первісний пласт народної духовної культури українців Пряшівщини – їхні пісні, обряди, прислів'я, приказки тощо. А якраз ці прояви народної творчості є найяскравішим ідентифікаційним знаком в ситуаціях міжетнічних контактів предметної досліджуваної меншини.

Сукупність культурних особливостей, якими поодинокі етнічні групи відрізняються від себе, являє собою етнічну традицію.

В українському середовищі Східної Словаччини мають своє тривале місце так великі традиції професійної української культури, носіями якої є архітектори, художники, письменники, актори, священники, науковці, учителі, культурно-освітні працівники, як і народна культура, яка передається від покоління в покоління й проявляється так в матеріальній формі (народному будівництві, знаряддях праці, одязі, їжі), як і в духовній (звичаїх, обрядах, творах усної народної творчості, традиційних знаннях, віруваннях тощо).

Ще й сьогодні не важко визначити етногенез українців Пряшівщини, наприклад, за пам'ятками народного зодчества. Зокрема дерев'яні церкви в русько-українських населених пунктах Східної Словаччини належать до найстаріших проявів української сакральної архітектури взагалі. Про це свідчить їх урбаністичне й будівельно-конструктивне розв'язання, горизонтальне планування, внутрішнє оформлення та способи функціонування. Такі ж або подібні пам'ятки знаходяться в українських етнічних областях Польщі, Закарпаття та взагалі України [24].

Про це свідчать також ікони, молитовники та інші церковні книги, що походять з різних місцевостей України (Львова, Києва, Почаєва, Ужгорода), але вже століттями побутують в цих карпатських краях.

Як зазначають дослідники, східнослов'янський або український характер мають також форми поселень досліджуваної області, декотрі первісні форми забудови дворів, окремі види світських будівель (бойківський тип хати, лемківський тип хати, обороги), староукраїнський тип печі, окремі види меблів та іншого хатнього устаткування [26].

Ретроспективний аналіз культурної флори предметної області підтверджує, що вже з давніх-давен, фактично від початку першого тисячоліття, її структура була аналогічна з іншими областями теперішньої України. Так звана карпатська двопільна система є певною відозвою традиційної перелогової системи рільництва, поширеної по всій Україні.

Основні способи сільськогосподарського виробництва, включно відгодівлі худоби, в області українського етносу Східної Словаччини є свідченням незаперечної етнічної та господарсько-культурної єдності з сільськогосподарськими традиціями усіх українців.

Українське населення досліджуваної області аж до половини ХХ ст. зберегло свої первісні архаїчні елементи народного одягу, які відомі з найдавніших часів, зокрема з періоду Київської Русі. Одночасно воно разом із членами сусідніх етнічних груп, передусім зі словаками, спричинило до виникнення нових, модифікованих форм одягання, яке характерне лише для цього регіону.

Традиційний народний одяг відкриває історичні коріння досліджуваної української етногрупи, які безумовно пов'язані з ранньослов'янським періодом формування її материнської нації та, зокрема, здобутками культури Київської Русі.

Ідентичними є не лише основні конструкційні форми та види складових частин одягу, але також їх термінологічні прояви.

Збережені традиції матеріальної культури – їх основні риси та компоненти є незаперечним доказом того, що культура цієї людності має східнослов'янську, точніше українську основу. До таких заключень уже раніше дійшли також многі словацькі та чеські спеціалісти [25].

Однак найпереконливішими щодо етногенезу є численні зразки духовної творчості українців Пряшівщини – пісні, звичаї, обряди, вірування, легенди, переказки, казки, приказки та інші форми усної народної творчості.

Становлення народно-традиційної культури українців Пряшівщини тривало довгі століття, упродовж яких відбувався складний процес добору,

тобто народ безупинно плакав своє, тільки йому властиве духовне середовище. Звичай народу, обряди, ритуали – це ті ознаки, по яких розпізнають народ не тільки в сучасному, але і в його історичному минулому.

Народно-традиційна культура як сфера світського буття була тісно пов'язана з духовно-християнською. Церква була основною та незмінною, життєдайною та рушійною силою нашого народу. Збігом демографічних, історичних та географічних умов русини-українці Пряшівщини донині зберегли свою східнохристиянську церковну форму, відмінну від сусідніх народів (канонічно і обрядово). Всякі спроби чужинців затерти чи знищити цю самобутність наші предки вважали злом, з яким треба боротися. Отже, церква була об'єднуючим, зосереджуючим, громадсько-творчим чинником. Єдність релігійного світобачення, єдність спільних вартостей витворюють свідомість етнічної, політичної та економічної спільності. Крім того, релігія була певною підставою суспільної поведінки, джерелом моралі, усправедливленням ладу, натхненням його спрямувань; на неї спиралася уся культура та весь поступ. Вона надавала людям світорозуміння і світовідчуття. А якраз в українському середовищі в області Східної Словаччини приналежність до східного релігійного грекокатолицького чи православного обряду, тобто руської віри, так сильно поєднана з етнічною, що інколи доходить до їх ототожнення. Це також наслідок довготривалої традиції. Конфесійна приналежність є й сьогодні одним з головних диференціюючих елементів українців Східної Словаччини, яким вони відрізняються від словаків, мадярів та поляків римокатолицького або протестантського віросповідання.

В українському етнічному середовищі Пряшівщини в результаті довготривалої акультурації в останніх десятиліттях настали значні зміни етнокультурного профілю населення.

І хоч після 1945 року започаткувалося певне відродження українства в Східній Словаччині, через короткий час політика соціалістичної Словаччини повела до знівелювання національної свідомості й гідності українців. За зразком інтернаціональної політики Радянського Союзу утверджувалася штучна соціалістична культура нових звичаїв та обрядів.

Весь час обмежувалися можливості вивчення та користання української мови та, зокрема, історії з метою унеможливити пізнання глибини історичного буття народу, його культурної й національної самобутності. В Словаччині донині не було створено відповідної психологічної настанови на позитивне сприйняття етноніму „українець”.

Систематичне поглиблення етнічної дезінтеграції та етнокультурної регіоналізації українства, на жаль, знайшли місце і в сучасній національній практиці Словаччини. Мається на увазі вже згадувана проблема політичного русинізму та з тим пов'язана програма деукраїнізації, яка у нас після 1989 року була дуже активно протегована різними структурами та навіть чехо-словацьким федеральним урядом, а також сильно інспірована і навіть керована заграничними експонентами. Різні теорії про відмінність русинів від українців, як і намагання створити якийсь окремих „русинський народ” та „державу Русинія”, і з тим пов'язані вимоги на новий розподіл кордонів у

Європі, мають очевидний політичний характер [4], [20], [5], [6, 184-186].

Кожна суверенна нація, отже, й словацька, намагається національно консолідувати свою державу і роблять це по-різному. В історії людства відомі навіть спроби етнічної гомогенізації країни. Найбрутальнішим способом досягнення цієї мети є екстермінація, тобто фізична ліквідація меншини. Дальшою можливістю є її виселення, як то було наприклад, у випадку українців Польщі (акція „Вісла” – 1947 рік). Значно відмінний характер мала оптація українців з Пряшівщини в 1947 році, в рамках якої до Радянського Союзу було переселено понад 12 тисяч людей. Хоч переважна більшість з них у 60-х роках повернулася на свою батьківщину – в Чехословаччину, оптація залишила по собі дуже виразні сліди, зокрема що торкається психології її учасників, а це в свою чергу мало великий вплив на дальший перебіг асиміляції. Переважна більшість реоптантів заради повернення в Словаччину офіційно декларувала себе словаками. Деякі з них перейшли на позиції політичного русинства. Вплив оптації українців Пряшівщини на подальший розвиток етнічних процесів заслуговує на особливу увагу.

Українська меншина була до певної міри послаблена також в результаті цілеспрямованих міграційних процесів, пов'язаних з переселенням до колишніх німецьких (судетських) областей у Чехії (біля 20 тисяч людей). На причині цього була передусім несприятлива соціально-економічна ситуація в області Східної Словаччини. Цьому сприяла теж міграція населення у зв'язку з індустріалізацією Словаччини. На жаль, невтішна економічна ситуація в Словаччині, а з тим пов'язана велика безробітність, яка в північно-східних районах в останні роки досягала аж 30%, спричинила дальшу хвилю еміграції населення. Значна кількість молодих людей шукає роботу в інших країнах. Русько-українські села вилюдноються. В деяких з них (Прикра, Белеївці) число жителів не досягає 10 осіб.

Згубні наслідки для української меншини мав також недемократичний акт православізації, а також недостатньо підготовлений та поспішним способом реалізований перехід членів наведеної меншини з уже згадуваної російської орієнтації на українську. Часте маніпулювання з етнічною та конфесійною приналежністю цього населення дуже негативно впливало на подальший національно-культурний розвиток, що сьогодні проявляється в неоднозначній етнічній самоідентифікації українців. Це все мало за наслідок, що у багатьох людей поступово виникали певні психічні синдроми, які ще й сьогодні прискорюють процес асиміляції.

Психічні бар'єри в національній ідентифікації виникають, зокрема, під впливом цілеспрямованої пропаганди посередництвом засобів масової інформації та спеціальних публікацій. Йдеться про довготривале систематичне звертання уваги лише на негативні сторінки історії та сучасної практики плеїнного народу, спекулятивні перекручування та блудні висвітлювання історичних подій і т. п. з метою прищеплення громадськості синдрому українофобії.

Це все спричиняє деформацію етнічного усвідомлення. З тим, зрозуміло, пов'язане й постійне зменшення кількості членів української

(руської) національної меншини. Національно-культурне життя цієї спільноти в сучасному опинилося в глибокій кризі.

Найдраматичніше це проявляється в області національного шкільництва. Ще в 1948 році на Пряшівщині було 373 шкіл з „російською” мовою навчання, яка в 1953/1954 навчальному році змінилася на українську. Однак через 20 років (1968) кількість українських шкіл знизилася на 50. Через дальших 20 років (1988) їх кількість стабілізувалася на 86 українських та 101 шкіл з викладанням предмету української мови. Однак вже в 1998/1999 навчальному році загальна кількість українських шкіл знизилася на 10, а тільки в 23 школах вивчалася українська мова. Наше національне шкільництво наразі немає жодної концепції і знаходиться в стадії розкладу [18].

З цим дуже тісно пов'язане й питання соціального статусу української літературної мови, яке вимагає окремого аналізу [29].

Негативну роль в національно-культурному житті відіграють постійні релігійні роздори між православними та грекокатоликами, які кульмінували в 1968–1970 та 1989–1992 р. р. Ця конфліктна ситуація є на причині строгого дотримання принципу відокремлення наведених конфесійних угруповань. Інтолеранція, взаємна ігнорація та неповага членів обох віросповідань негативно впливає й на етнічну єдність нашого населення. А найприкріше є те, що обидві церкви на Пряшівщині зрікаються своїх традицій, втрачають своє національне обличчя та поступово ведуть до словакізації своїх вірників.

Отака несприятлива ситуація в національно-культурному житті українців Пряшівщини привела до того, що попри гордих, принципових та невіддатних русинах-українцях поширюються ряди еластично пристосовницьких, спекулятивних та національно зрадливих осіб. В сучасному процесі етнічної самоідентифікації русинів-українців значно послабилася роль інтелектуальної еліти, частина якої, на жаль, вже довгий час знаходиться в стадії якоїсь дезорієнтації та депресії. Значна кількість інтелігенції віддає перевагу ідентифікації за професією, за громадянськими, конфесійними чи локальними принципами.

Дальші напрями розвитку етнічної меншини українців Словаччини будуть залежати передусім від загальних умов життя у власній країні, зокрема, від державної національної політики. Словацька республіка, як і більшість європейських країн, позитивно декларують потребу та значення охорони етнічних меншин. Основні принципи реалізації такої політики зафіксовані в офіційних документах. Отже, чутливий кваліфікований підхід компетентних словацьких місць до рішення проблем українців може зіграти вирішальну роль.

В останньому десятиріччі в рамках суспільно-політичних подій питання етнічної ідентифікації та міжетнічних відносин набуває на своїй актуальності. Переважна частина громадськості сприймає національну свідомість як позитивну вартість. В різних областях Європи відбувається відкритий процес геополітичної фрагментації, виникають дальші самостійні національні держави. Їх виникнення супроводять етнічні напруження, ба навіть кроваві етнічні конфлікти й громадянські війни.

Подальша перспектива Європи, зокрема країн, що виникли на посткомуністичному просторі, буде залежати від якості розв'язання проблем етнічної та громадянської ідентифікації їхнього населення. Це в повній мірі стосується й українського зарубіжжя.

Все насвідчує тому, що одна з найголовніших причин сучасного незавидного стану української національної меншини в Словаччині, подібно як і в інших країнах, полягає в тому, що українство взагалі, тобто українська ідея, вже століттями перебуває в перманентній кризі.

Політика царської Росії, як і радянської системи в Україні, була спрямована проти корінного населення. Систематичне винищування українства, довгорічна цілеспрямована русифікація закономірно негативно впливали й на розвиток українців зарубіжжя. Під гаслом інтернаціоналізації та т. зв. консолідації радянського народу було знекровлено та zdeформовано національну свідомість українців. Внаслідок системного ігнорування їх прав на національно-культурний розвиток, через звуження сфери вжитку української мови, цілеспрямоване стирання історичної пам'яті, ліквідацію національного шкільництва та культурно-освітніх закладів, послідовне руйнування соціально-економічної та культурно-традиційної основи українського села, дискримінацію та переслідування, масові виселення і переселення значна кількість українців асимілювалася. Приблизно в таких же умовах перебували й українські меншини в сусідніх країнах колишнього соціалістичного табору.

Україна здобула статус незалежної держави. Декларація Верховної Ради України про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року заклали основу самозбереження та вільного розвитку українського народу.

Кінець ХХ століття ознаменував потужний національно-визвольний рух українського народу. Нині український політичний і культурний рух створює мережу культурно-просвітницьких установ, які діють в україномовній сфері і формують суспільство в національних рамках [16].

Від 28 червня 1996 року Україна має Конституцію, основні положення якої відбивають найвищі здобутки світової цивілізації. Вона створює усі передумови для забезпечення національно-культурного відродження українського народу, його історичної свідомості й національних традицій. Згідно з статтею 12, Україна дбає також про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави [12].

Утворення самостійної Української держави згідно з принципом сполучених посудин позитивно вплинуло на моральний стан і активізацію національно-культурного життя українців зарубіжжя, в тому числі й українців Словаччини.

На жаль, побудова молодої Української держави відбувається в умовах гострої політичної боротьби та економічної нестабільності, підступних і ворожих дій проти України та світового українства. Через об'єктивні та суб'єктивні фактори в Україні ще не вдалося подолати ці проблеми, ще не настали радикальні зміни на краще у виробництві, матеріальному становищі

населення, в його культурному і духовному розвитку.

Україна ще й досі потребує ствердження внутрішнього власного „я” кожної особистістю, піднесення рівня її політичної культури й національної свідомості, що зумовило б конструктивну взаємодію різних соціальних спільнот й окремих громадсько-політичних діячів, збереження й подальший розвиток традицій народу. Все це жорстока данина за багатовікову бездержавність.

Україна нині повертається до цінностей, які створювалися генераціями борців за незалежність української держави.

Є всі підстави гордитися тим, що цей рубіж Україна долає в умовах зміцнення свого суверенітету, підвищення економічного та культурного рівня українського народу, подальшого розвитку його держави та світового українства на засадах єдиної української національної ідеї.

У такому контексті й українців Пряшівщини аж ніяк не сміємо вважати неперспективним чи небодай мертвим етнічним організмом. Навпаки, це життєздатна, динамічна національна меншина, подальша перспектива якої залежатиме від ширших геополітичних процесів в Європі, зокрема соціально-економічної та державницько-політичної стабільності в Україні.

1. Ванат, І. Волинська акція. Пряшів 2001.
2. Ванат, І. Матеріали до Української народної ради Пряшівщини. Пряшів 2001.
3. Латга, В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Пряшів 1991 р.
4. Магочі, П. Р. Нова словянська народність // Русин, 1-2. Пряшів 1998.
5. Мишанич, О. Карпати нас не розлучать. Ужгород 1993.
6. Офіцінський, Р. А. Участь галицьких і закарпатських українців у національно-політичних процесах незалежної України: Західні інтерпретації // Carpatika – Карпатика, випуск 33, Давнина і сучасність. Ужгород 2005, с. 180-189.
7. Скрипник, Г. Сучасна Україна: нація і проблеми державотворення // Народна творчість та етнографія. Київ 1999, 4.
8. Сополіга, М. – Гостиняк, С. Презентація Олександра Духновича в СНМ – Музеї українсько-руської культури у Свиднику // Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику, 23. Братислава 2005.
9. Сополіга, М. До питань етнічної ідентифікації та сучасних етнічних процесів українців Пряшівщини // Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику, 22. Пряшів 2001.
10. Сополіга, М. Музей українсько-руської культури у Свиднику. Путівник. Свидник 2006.
11. Сополіга, М. Народне житло українців Східної Словаччини. Братислава – Пряшів 1983.
12. Тарасюк, Б. „Україна готова допомагати українським громадам у світі“ (розмова з міністром закордонних справ України Борисом Тарасюком // Нове життя. Пряшів, 37-38, 14. 9. 2006.
13. Українське народознавство. За загальною редакцією С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів 1993.
14. Фединшинець, В. Мирна наша русинська путь. Пряшів 1993.
15. Barnovský, M. K otázke takzvaného ukrajinského buržoázneho nacionalizmu

na Slovensku // Historický časopis, 44, 1, 1996, с. 64-82.

16. Gajdoš, M. – Konečný, S. – Mušíinka, M. Rusíni/Ukrajinci v zrkadle polstoročia. Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945. Prešov-Užhorod 1999.
17. Etnografický atlas Slovenska. Bratislava 1990.
18. Kovač, A. Problematika ukrajinského národného školstva na Slovensku po roku 1945 // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. Prešov 1999.
19. Krasowski, I. Problem Rusinów w Beskidzie Niskim // Łemkowie w historii i kulturze Karpat, I. Sanok 1999, s. 381-386.
20. Magocsi, P. R. Karpatski Rusini: Súčasný stav a perspektívy v budúcnosti // Slovenský národopis, 40, 1992, 2, s. 183-192.
21. Podolák, J. Niektoré problémy porovnávacieho štúdia ľudových kultúr karpatskej oblasti // Ľudová kultúra v Karpatoch. Bratislava 1972.
22. Pop, I. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha 2005.
23. Ratkós, P. Rozvoj valašského práva a jeho prírodné podmienky v 14. – 17. st. // Nové obzory. Košice, r. 26, 1984.
24. Sopoliga, M. Perly ľudovej architektúry – Перлини народної архітектури. Пряшів 1996.
25. Sopoliga, M. Tradície hmotnej kultúry Ukrajincov na Slovensku. Bratislava 2006.
26. Sopoliga, M. Ukrajinci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, ľudovej architektúry a bývania. Komárno – Dunajská Streda 2002.
27. Sčítanie ľudu, domov a bytov 1980. Slovenská socialistická republika. Slovenský štatistický úrad 1983.
28. Štatistická ročenka Slovenska 1991. Bratislava. Slovenský štatistický úrad 1991.
29. Štec, M. Spisovná ukrajínčina na Slovensku // Slovensko-ukrajinské vzťahy, ч. II. 1999, с. 7-13.

SUMMARY

Miroslav Sopoliga. THE UKRAINE AND UKRAINIANS IN SLOVAK REPUBLIC (ETHNOCULTURAL ASPECT)

The present paper focuses on some problems connected with the development and ethnic identification of a relatively big ethnic group of Ukrainian origin so far; that group is estimated to count more than 150,000 people. Those people live in almost 300 villages spread over a compact territory of northeastern Slovakia. It is an ethnic minority which, due to some historic circumstances, has become separated from its mother ethnic community by the frontiers between states.

The author does not concentrate on the genesis and demarcation of the ethnic territory only but he also describes some other constituent features of the Ukrainian ethnic minority such as language, culture, ethnic self-awareness, and self-identification. He analyzes ethnic processes in connection with acculturation, integration and assimilation. The author concludes his paper introducing what prospects there may be in front of the referred to minority, he does so in a context of broader all-European relations.